

Kako prepoznati zlostavljano i zanemareno dijete

Vodice, 10.ožujak 2015.

**Dr.Domagoj Štimac, spec.psihijatar,
subspec.dječje i adolescentne psihijatrije**

Zlostavljanje djece (WHO, 1999.):

- **Sastoji se od svih oblika fizičkog i/ili emocionalnog neprimjerenog postupanja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja ili nepažljivog postupanja, eksploatacije ili drugih oblika iskorištavanja koji rezultiraju stvarnom ili mogućom povredom djetetovog života, zdravlja, razvoja ili digniteta u kontekstu odgovornosti, povjerenja ili moći**

- **Ova definicija pokriva široki spektar zlostavljanja. Stručnjaci se najčešće usmjeravaju na postupke ili izostanak adekvatnih postupaka skrbnika prema djetetu koje rezultira negativnim posljedicama po dijete**

- **Zaštita zlostavljane djece - smatralo se da je ovo područje djelovanja samo pravosuđa i policije te da se uloga zdravstvenih djelatnika odnosi tek na liječenje posljedica nasilja**
- **Promjena: u pravosudnom i policijskom poslu sudjeluju i druge institucije i struke (od dječjih psihologa do epidemiologa)**

- Prvi korak: podizanje svijesti
- Razgovor o nasilju uključuje osjetljiva pitanja moralnosti, ideologije i kulture

Podaci Svjetske zdravstvene organizacije

- gotovo 53 000 djece u svijetu je ubijeno u 2002.
- 20-65% djece školske dobi bilo žrtva verbalnog ili fizičkog vršnjačkog nasilja u posljednjih 30 dana
- tijekom 2002. 150 milijuna djevojčica i 73 milijuna dječaka mlađih od 18 bilo je prisiljeno na seksualni odnos ili druge oblike seksualnog zlostavljanja koji uključuju fizički kontakt

Određivanje zlostavljanja podložno utjecaju različitih činitelja:

- Obilježja osobe koja vrši procjenu
- Karakteristike djeteta
- Karakteristike procjenjivanog roditelja ili skrbnika

Utjecaj struke kojoj procjenjivač pripada

- Kod stručnjaka u sustavu zdravstvene i socijalne zaštite struka, spol i iskustvo sa zlostavljanjem u vlastitom životu, kao i spol roditelja i djeteta – mogu utjecati na procjenjivanje zlostavljanja
- Laici su kritičniji ponekad od stručnjaka koji se u svom poslu susreću češće s pojavom zlostavljanosti

Na definicije zlostavljanja u istraživanjima utječu sljedeći pristupi:

- **MEDICINSKO – DIJAGNOSTIČKI PRISTUP** – oslanja se na postojanje neslučajne povrede djeteta
- **PRAVNI PRISTUP** – zlostavljanje je ono što rezultira mjerljivom, teškom štetom za dijete, iako ne nužno tjelesnom povredom (Usklađeno s Konvencijom o pravima djeteta, definirano Obiteljskim zakonom i Kaznenim zakonom)

- SOCIOLOŠKI PRISTUP – zlostavljanje određuju grupe i pojedinci u različitim društvenim institucijama (CZSS, škola...)
- NOVI PRISTUP U ODREĐIVANJU I MJERENJU – uz *objektivne* kriterije, i žrtva određuje zlostavljanje putem svog samoiskaza o njegovu pojavljivanju i težini

Suvremeni modeli zlostavljanje objašnjavaju kao složenu socijalno – psihološku pojavu koja je uzrokovana višestrukim činiteljima u međusobnoj interakciji:

- Individualno psihološka obilježja počinitelja
- Odnos roditelja i djeteta
- Obiteljsko okruženje
- Situacijski činitelji
- Društveni uvjeti

Klinička iskustva stručnjaka u svijetu koja rade s traumatiziranom djecom, a takva su i naša saznanja pokazuju da pravovremena dijagnostika i adekvatan multidisciplinarni pristup pomažu ne samo reducirati simptome i poremećaje nastale kao posljedica traume, nego i prekidaju transgeneracijski prijenos zlostavljanja

Izloženost stresu stručnjaka u timu smanjena je obzirom da je odgovornost podijeljena među članovima tima, a na zajedničkim supervizijama slučajeve mogu se prorađivati emocionalne reakcije stručnjaka na pojedine slučajeve što doprinosi većoj kvaliteti rada i olakšava rad sa psihotraumatiziranom djecom

Multidisciplinarni pristup

- ❖ Podrška djetetu i obitelji
- ❖ Procjena razine rizika/zaštićenosti za dijete, izloženosti i obiteljskog funkcioniranja
- ❖ Znanje o dječjem razvoju i obiteljskim sistemima
- ❖ Specifična znanja u provođenju intervjua s djecom
- ❖ Suradnja sa sudovima
- ❖ Uključivanje mjera zaštite (prevencija, udomiteljstvo, skrbništvo...) – suradnja sa CZSS
- ❖ Planiranje djelovanja uzimajući u obzir ranije intervencije s djetetom i u obitelji
- ❖ Savjetovanje, terapija, edukacije, pomoć roditeljima i skrbnicima
- ❖ Suradnja sa skloništem, sigurnom kućom i sl. ustanovama
- ❖ Upućivanje na mogućnosti traženja materijalne pomoći
- ❖ Praćenje uključivanja obitelji

EMOCIONALNO ZLOSTAVLJANJE

- **Definicija:**

u najširem smislu obuhvaća destruktivno ponašanje odraslih prema djetetu, što uključuje prisutnost neprijateljskog ponašanja i odsutnost pozitivnih pristupa (Kocijan Hercigonja D., 1999.)

Najčešći oblici emocionalnog zlostavljanja:

- Odbacivanje djetetovih potreba
- Teroriziranje ili tretiranje djeteta kontinuiranim verbalnim napadajima koji stvara klimu straha, napetosti i nesigurnosti
- ignoriranje i degradiranje djeteta što uključuje i izostanak pozitivnih stimulacija
- Manipuliranje djetetom u cilju zadovoljenja nekih svojih potreba koje nisu sukladne djetetovim
- Izolacija
- Konstantni sarkazam, ponižavanje (blamiranje)
- Podržavanje djetetovog neadekvatnog ponašanja, podmićivanje
- Verbalni napadaji
- Pritisak na dijete da brže odraste što proizlazi iz roditeljskih potreba a koje dijete ne može zadovoljiti radi faze svog psihobiološkog razvoja

Karakteristike kliničke slike

- Ponašajni poremećaji:
 - apatija
 - agresija
 - iritativnost
 - usamljenost
 - problemi učenja
 - strah i tjeskoba
 - rijetko plaču
 - depresija
 - problemi odnosa s okolinom
- u komunikaciji ne gledaju sugovornika u oči
- prisutan je negativan i prazan afekt prema svima u njegovom okruženju
- ne reagiraju na vanjske podražaje
- ne pokazuju zadovoljstvo u igri ili bilo čemu drugome
- takva djeca često brinu o roditeljima i roditeljskim potrebama, umjesto da roditelji brinu o njima

POSLEDICE EMOCIONALNOG ZLOSTAVLJANJA

- **Kratkoročne:** strah, tjeskoba, osamljivanje, nemotiviranost, preosjetljivost, poteškoće u učenju, poremećaj spavanja, neposlušnost ili preposlušnost, razdražljivost
- **Dugoročne:** osjećaj bespomoćnosti, nisko samopouzdanje, poremećaji ponašanja - javljaju se nakon dugotrajne izloženosti mjesecima ili godinama nakon što su djeca bila izložena emocionalnom zlostavljanju. Ove posljedice su vidljive i u razdoblju adolescencije, ponekad se intenziviraju zbog specifičnih razvojnih promjena i zbog novonastalih životnih situacija

FIZIČKO ZLOSTAVLJANJE

Namjerno nanošenje tjelesnih ili nesprječavanje nanošenja ozljeda djetetu od strane roditelja ili skrbnika

Uključuje:

- udaranje rukom i raznim predmetima po tijelu
- šamaranje, čupanje
- bacanje na pod, gruba trešnja
- nanošenje opekline ili porezotina
- pokušaj davljenja ili utapanja
- vezanje za dijelove namještaja ili slične fiksne predmete
- zatvaranje u izolirane prostorije
- trovanje hranom, lijekovima, alkoholom

SUDIONICI

- Ne samo one osobe koje fizički povređuju dijete, već i osobe koje ozljeđivanje nisu spriječile.
- Počinitelji zlostavljanja ne moraju biti samo punoljetne osobe; bitno je da postoji nesrazmjer u moći između počinitelja i žrtve.

KRATKOROČNE POSLJEDICE FIZIČKOG ZLOSTAVLJANJA:

Javljaju se tijekom djetinjstva i adolescencije:

- smetnje pažnje i koncentracije, izostajanje iz škole
- glavobolje, smetnje vida, sluha i ravnoteže, mučnina, povraćanje, proljevi
- ožiljci od ozljeda /modrice različite vrste starosti/, od opekлина, nepravilno srasli lomovi kostiju i sl.
- psihičke promjene: ljutnja, agresivnost, strah, sumnjičavost, destruktivnost

DUGOROČNE POSLJEDICE FIZIČKOG ZLOSTAVLJANJA (ADOLESCENCIJA):

- sve lošiji uspjeh u školi zbog deficita u intelektualnom funkcioniranju (ozljede mozga, shaken baby sindrom)
- neurološki poremećaji: epi napadi, poremećaji vida i sluha, zakašnjeli motorički razvoj
- promjene izgleda i pokretljivosti dijela tijela (kao posljedica opekline, nepravilno sraslih fraktura)
- razni poremećaji ishrane: anorexia, bulimia, adipozitet
- emocionalni poremećaji: PTSP, anksiozni poremećaji, fobije, nisko samopoštovanje, suicidalnost, narkomanija, alkoholizam

SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE

Uključivanje zavisnog, razvojno nezrelog djeteta i adolescenta u seksualne aktivnosti, koje ono ne može razumjeti, na koje ne može dati pristanak i koje ugrožavaju socijalne tabue obiteljskog života.

Odnosi se na:

- uključivanje djeteta u seksualne aktivnosti,
- promatranje seksualnih aktivnosti
- izlaganje djeteta pornografskom materijalu,
- neadekvatno dodirivanje djeteta,
- davanje sugestivnih seksualnih komentara

RAZLIKOVANJE ZLOSTAVLJAJUĆIH OD NEZLOSTAVLJAJUĆIH SEKSUALNIH PONAŠANJA

- Postoje tri faktora koja se koriste u kliničkoj diferencijaciji:
 - razlika u moći
 - razlika u znanju
 - razlika u zadovoljenju

RAZLIKA U MOĆI: ukazuje da jedna strana (zlostavljač) kontrolira drugu (žrtvu), te da seksualni susret nije obostrano započeo i izveden.

RAZLIKA U ZNANJU: čin je to više zlostavljajući kada jedna strana (zlostavljač) ima sofisticiranije razumijevanje značaja i implikacija seksualnog čina. (seksualno zlostavljanje ako je zlostavljač barem 5 godina stariji od žrtve).

RAZLIKA U ZADOVOLJENJU: primarna svrha seksualne aktivnosti je postići zadovoljenje zlostavljača.

FALLER (1993) navodi sljedeće kategorije seksualnog zlostavljanja djece:

Seksualne aktivnosti bez kontakta:

- Zlostavljač seksualno komentira djetetovo tijelo
- Zlostavljač pokazuje intimne dijelove tijela djetetu, ponekad uz masturbaciju
- Voajerizam
- Zlostavljač pokazuje djetetu pornografske materijale (slike, knjige , filmovi)
- Zlostavljač nagovora dijete da se skine i/ili masturbira

Seksualne aktivnosti uz seksualni kontakt iznad ili ispod odjeće

- Zlostavljač dodiruje djetetove intimne dijelove tijela (genitalije, prsa, stražnjicu)
- Zlostavljač potiče i nagovara dijete da dodiruje njegove /njene intimne dijelove tijela
- Trljanje genitalija o tijelo ili odjeću žrtve

Seksualne aktivnosti uz penetraciju prstom ili objektom

- Zlostavljač stavlja prst(e) u djetetovu vaginu ili anus
- Zlostavljač/ica inducira dijete da penetrira u njegov/njezin anus/vaginu
- Zlostavljač stavlja predmet u djetetovu vaginu ili anus
- Zlostavljač inducira dijete da stavi predmet u vaginu ili anus zlostavljača

Oralni seks:

- Ljubljenje jezikom
- Ljubljenje i lizanje grudi
- Cunnilingus (ljubljenje, lizanje, sisanje vagine ili stavljanje jezika u otvor vagine)
- fellatio (lizanje i ljubljenje penisa)

Penetracija :

- Vaginalni snošaj
- Analni snošaj
- Snošaj sa životinjama

Seksualne aktivnosti s djecom mogu se pojaviti u različitim oblicima :

- Dijadno seksualno zlostavljanje (dijadni odnos- jedna žrtva jedan zlostavljač)
- Grupni seks (nekoliko žrtava jedan zlostavljač, nekoliko zlostavljača i jedna žrtva, više žrtava jedan zlostavljač)- ova konfiguracija može biti unutarobiteljska ili izvanobiteljska
- Seksualni prstenovi (pedofili)
- Seksualno iskorištavanje(dječija pornografija, dječija prostitucija)
- Ritualno zlostavljanje

OVE POJAVE NE PREDSTAVLJAJU NUŽNO ODVOJENE POJAVE.

FAKTORI RIZIKA ZA SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE

U IDENTIFICIRANJU POTENCIJALNO RIZIČNE ZA SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE NAJVAŽNIJI RIZIČNI FAKTORI SU :

- ODVOJENOST DJECE OD RODITELJA
- DJECA IZ OBITELJI U KOJOJ SU RODITELJI PREOKUPIRANI PROBLEMIMA ZBOG KOJIH NE NADZIRU DJECU I NE MOGU IM POSVEĆIVATI DOVOLJNO PAŽNJE

Znakovi seksualnog zlostavljanja

- Fizički znaci
- Emocionalni znaci
- Seksualizirano ponašanje
- Socijalno ponašanje
- Samodestruktivno ponašanje
- Ponašanje u školi

Sindrom prilagodbe seksualnom zlostavljanju u djetinjstvu

- Tajnost i tišina
- Bespomoćnost i ranjivost
- Zarobljenost i prilagodba
- Zakašnjelo, konfliktno i neuvjerljivo otkrivanje
- Povlačenje optužbe

ČINJENICE KOJE TREBA ZNATI O SEKSUALNOM ZLOSTAVLJANJU:

- Rizik da dožive seksualno zlostavljanje prije 18 godine:dječaci 1 :6 ; djevojčice 1 :4
- Seksualno zlostavljanje najčešće počinje u dobi između 4 i 8 godina
- U nekim obiteljima se incest ili seksualno zlostavljanje ponavljaju u nekoliko generacija
- Zlostavljači najčešće ne koriste silu nego nagovaranje, prijetnje, potkupljivanje
- Djeca se dive odraslima i slušaju ih zbog njihove snage, vještina i znanja, što zlostavljači koriste kako bi ih djeca poslušala
- Djeca rijetko pričaju o tome, jer im je zlostavljač zaprijetio ili im rekao da je to njihova tajna

- Ponekad djeca žele reći da su zlostavljana, ali se boje da im se neće vjerovati i da ih se neće zaštititi, te da će im isto razoriti obitelj ili biti odgovorna za odlazak zlostavljača u zatvor
- Djeca najčešće ne izmišljaju priče o seksualnom zlostavljanju
- Djeca imaju konfuzne i kontradiktorne emocije o zlostavljaču
- Seksualno zlostavljanje ne poštuje granice
- Većina seksualnih zlostavljača su muškarci
- Ako muškarac zlostavlja mušku djecu ne znači da je homoseksualac,(biraju dob a ne spol)

KRATKOROČNE POSLJEDICE SEKSULANOG ZLOSTAVLJANJA

Javljaju se ubrzo nakon događaja

- Neuobičajen interes za svoje i tuđe genitalije
- Česta masturbacija
- Upotreba “prostih riječi”
- Crteži s naglašenim seksualiziranim detaljima
- Čudne izjave
- Guranje objekata u vaginu ili rektum
- Miješanje osjećaja sa seksualnim ponašanjem
- Ekstremno seksualizirano ili agresivno ponašanje
- Strah od svlačenja
- Izbjegavanje nekih mjesta

DUGOROČNE POSLJEDICE SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA

- **Posljedice su vidljive i u razdoblju adolescencije**
- **Školski neuspjeh, često napuštanje školovanja**
- **Poremećaji prehrane: anorexia, bulimia, gojaznost**
- **Anksiozni poremećaji**
- **Specifični strahovi (fobije)**
- **Afektivni poremećaji (nisko samopoznavanje, depresivnost, suicidalnost)**
- **Promiskuitet i prostitucija, ili strah od intimnih odnosa**
- **Razvoj ovisnosti**
- **Poremećaji ponašanja, delinkvencija**
- **Promijenjena slika o sebi, drugima**
- **Disocijacija**
- **Ne razlikovanje emocionalnih od seksualnih dodira**
- **PTSP**
- **Poremećaji ličnosti**

ZANEMARIVANJE

Čin propuštanja skrbi za potrebe djeteta, koji ne mora biti namjeran

-emocionalno

-tjelesno

-zdravstveno

-obrazovno

POSljedICE ZANEMARIVANJA

- Povučenost ili pretjerano vezivanje za strane osobe kao posljedica nezadovoljavanja emocionalnih potreba
- Pothranjenost ili gojaznost, česte bolesti kao posljedica nezadovoljavanja djetetovih tjelesnih potreba
- Razvoj kroničnih bolesti i njihovih komplikacija kao posljedica zanemarivanja zdravstvenih potreba djeteta
- Loš školski uspjeh, napuštanje školovanja, kasnije nizak socio-ekonomski status, kao posljedica obrazovnog zanemarivanja

Ostali oblici zlostavljanja djece

- Vršnjačko nasilje Z 61.8
- Svjedočenje obiteljskom nasilju Z 61.7
- Nasilje putem Interneta

DUGOTRAJNE POSLJEDICE ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA NA MOZAK

- Smanjen rast u lijevoj hemisferi /povećan rizik za depresiju/
- Iritabilnost limbičkog sustava /panični poremećaj, posttraumatski poremećaj/
- Smanjen rast u hipokampusu/rizik za disocijativne poremećaje i poremećaje pamćenja/
- Oštećenje u povezanosti hemisfera mozga/simptomi poremećaja pažnje, hiperaktivni poremećaj/
- Povišen rizik za poremećaj senzorne integracije
- Reaktivni poremećaj privrženosti

Hvala na pažnji!

- www.poliklinika-djeca.hr
- domagoj.stimac@poliklinika-djeca.hr